

**ОЦЕНКА НА ВЛИЯНИЕТО НА ФАКТОРИТЕ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ В РЕГИОНА РОДОПИ
EVALUATION OF THE IMPACT FACTORS ON THE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM
IN THE RHODOPI REGION**

**Иванка Лулчева*, Юлия Джабарова
Ivanka Lulcheva*, Yuliya Dzhabarova**

Аграрен университет - Пловдив
Agricultural University – Plovdiv

*E-mail: ivanka.lulcheva@yahoo.com

Резюме

Целта на изследването е да се извърши оценка на влиянието на основни фактори върху развитието на селския туризъм в общините Смолян, Лъки, Чепеларе, Златоград, Девин и Асеновград в региона Родопи. В тези общини се констатира демографски срив, силно влошена възрастова структура на населението, липса на поминък, сезонна трудова емиграция на трудоспособното население, липса на едри промишлени предприятия, твърде много се разчита на домашното стопанство за осигуряване на препитание. развитието на селски туризъм ще допринесе за подобряване на социално-икономическото състояние на общините.

Изследването се базира на проведени интервюта със собственици и мениджъри на обекти за селски туризъм през периода 2009-2010 г. Изследвани са най-разпространените видове обекти за селски туризъм: къща с двор и земеделско стопанство, къща за гости и семеен хотел. Установява се във всяка от изследваните общини кои са най-важните фактори, влияещи върху развитието на селския туризъм. Изследването и анализът са основа за разработване на стратегия за развитие на селския туризъм в тези общини.

Abstract

The purpose of this research is to accomplish the evaluation of the main factors in the growth of rural tourism in the municipalities of *Smolyan, Laki, Chepelare, Zlatograd, Devin* and *Assenovgrad* in the Rhodopi region.

In those municipalities the situation is aggravated by the demographic collapse, worsened age structure of the population, lack of occupation, seasonal emigration of the active population, needs for big industrial enterprises, exaggerated dependence on farming for earning the living. The growth of rural tourism will contribute to improving the socio-economical condition of the municipalities.

The research is based on interviews with the owners and managers of tourism enterprises during the period 2009 – 2010. The most popular objects of rural tourism were surveyed – a farm house, a guest house and a family hotel. The main factors influencing rural tourism growth were ascertained in each of the researched municipalities. The research and analysis are the basis for developing a strategy for the growth of rural tourism in these municipalities.

Ключови думи: селски туризъм, фактори за развитие.

Key words: rural tourism, factors of development.

ВЪВЕДЕНИЕ

Новите тенденции в туристическото търсене, насочени към търсене не само на отход и промяна, но и на духовна храна и нови преживявания, провокира появата на специализираните форми на туризъм, в т.ч. и на селския туризъм. Тези форми на туризъм имат важен принос за устойчивото развитие на регионите. За значителен брой малки населени места, особено в планинските райони, селският туризъм е алтернатива за стопанска дейност и приходи. Осъществяването на

селски туризъм изисква наличие на определени предпоставки за развитие. Това налага провеждането на задълбочено изследване на съществуващите условия, предпоставки и фактори за развитието на селски туризъм.

Настоящото изследване има за цел да се извърши оценка на влиянието на отделните фактори (предпоставки) за развитие на селски туризъм в шест общини в регион Родопи: Смолян, Лъки, Чепеларе, Златоград, Девин и Асеновград. Изследването ще даде

възможност да се установи във всяка от изследваните общини кои са най-важните фактори, влияещи върху развитието на селския туризъм в тези общини.

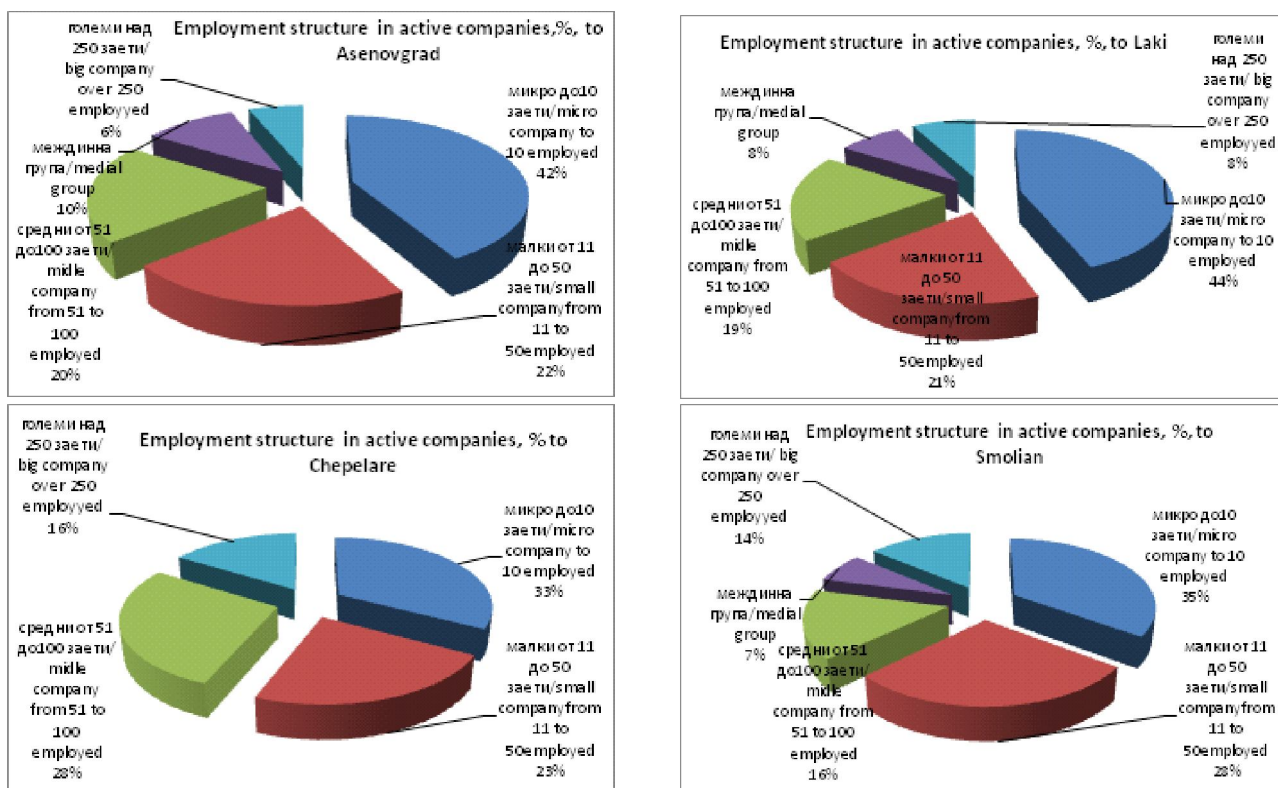
МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Обект на изследване са туристически обекти, обслужващи селския туризъм в шест общини в регион Родопи: Смолян, Лъки, Чепеларе, Златоград, Девин и Асеновград. Изследват се най-разпространените видове туристически обекти за тази цел къща с двор и земеделско стопанство, къща за гости и семеен хотел. Изследването се базира на проведени интервюта със собственици и мениджъри на този вид обекти през периода 2008-2010 г. Изследването е част от мащабно проучване с цел диагностика на състоянието на селския туризъм в планински и полупланински райони.

За оценка на социално-икономическото състояние на населението в изследваните общини се използват показателите: структура на заетите в активните фирми по общини (фиг. 1), %; структура на общия доход на домакинствата по източници (табл. 1), %; структура на заетите по статус на заетостта (фиг. 2); структура на безработните лица по продължителност на безработицата и по пол, %, (фиг. 3); размер и структура на използваната земеделска площ (табл. 2).

За оценка на състоянието и тенденциите на развитие на селския туризъм в проучваните общини се използва показателят брой заети ношувки. Чрез метода на корелационния анализ е измерена теснотата на връзка между броя на заетите ношувки и основни демографски, икономически, аграрни, на инфраструктурата и селищната система фактори по общини. Всеки отделен фактор е формализиран чрез няколко конкретни показателя (табл. 3). Установени са измерителят на корелационната връзка – коефициент на корелация - R, и коефициентът на детерминация (определение) - R².

Изследването се основава на информация, събрана чрез провеждане на анкети, данни от териториалните статистически бюро в проучваните общини, информация от регистъра на БААТ, публикувана информация на Националния статистически институт. Проучва се периодът 2008-2010 г. При обработката на информацията, установяването на икономическите показатели и табличното им изразяване са ползвани софтуерните продукти: Office word, Office Exel, SPSS, Statistica и др. В таблиците са отразени и в текста се анализират само проверени статистически значими коефициенти. Коефициентите на корелация са изчислени в EXCEL, функцията CORREL.

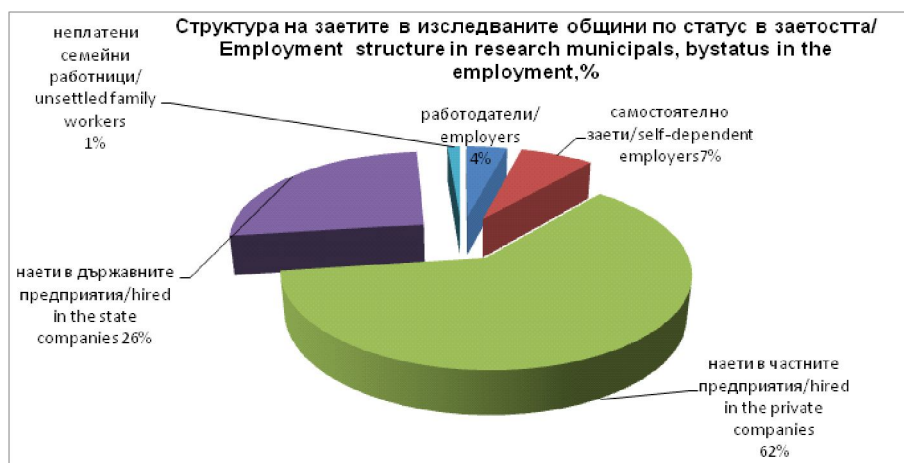

Фиг. 1. Структура на заетите в активните фирми, в %, по общини
 Fig. 1. Employment Structure in active companies, %, by municipals

Таблица 1. Структура на общия доход на домакинствата по източници, %
Table 1. Structure of a total income of the households, by sources, %

Източници/Sources	Asenovgrad	Laki	Smolian	Chepelare	Zlatograd	Devin
Работна заплата/Wages salary	48,2	30,10	36,7	31,6	30,6	32,4
Извън работна заплата/Out wages salary	4,8	4,2	4,3	4,7	4,7	3,8
Предприемачество/Enterprising	5,7	5,6	5,3	5,8	4,6	5,3
Собственост/Property	1,3	1,2	1,86	2,5	1,9	2,8
Обезщетения за безработица/Quittances	0,4	0,8	0,84	0,7	2,9	0,86
Пенсии/Pensions	23,4	34,4	18,8	27,7	34,8	32,9
Семейни добавки за деца/Family allowances	0,6	0,8	0,9	0,9	1,2	0,9
Др. социални помощи/Others social assistances	2,3	2,8	2,2	2,9	3,5	2,3
Домашно стопанство/Farm	7,7	17,1	25,6	20,3	13,4	15,6
Продажба на имущество/Property sale	1,8	0,9	1,6	0,8	1,06	1,34
Други приходи/Others incomes	3,8	2,1	1,9	2,1	1,34	1,8
Общо/Total	100	100	100	100	100	100

Източник: Годишен справочник на НСИ, 2009 г.
 Source: Years reference book at NSI, 2009

Фиг. 2. Структура на заетите в изследваните общини по статус в заетостта, %
Fig. 2. Employment structure in research municipalities, by status in the employment, %

Таблица 2. Размер и структура на използваната земеделска площ
Table 2. Size and structure of using agricultural area

Култури	Asenovgrad		Laki		Smolian		Chepelare		Zlatograd		Devin	
	хил. дка	%	хил. дка	%	хил. дка	%	хил. дка	%	хил. дка	%	хил. дка	%
ИЗП – общо/UAA-total	238258	100,0	5169	100,0	44111	100,0	13454	100,0	9750	100,0	20010	100,0
Зърнени култури/Grain Crops	82500	34,62	63	1,21	720	1,63	320	2,37	1440	14,77	455	2,27
Технически култури/Technical Crops	40400	16,95	17	0,32	140	0,31	-	-	509	5,22	405	2,02
Фуражни култури/Forage Crops	8000	3,35	6	0,11	65	0,14	638	4,74	118	1,21	290	1,45
Постоянно затревени/Permanent Lawns	4400	1,84	4540	87,83	33136	75,11	8828	65,61	5050	51,80	10150	50,72
Зеленчуци, картофи, ягоди/Vegetable, Potatoes, Strawberry	94918	39,83	408	7,89	9185	20,82	3500	26,01	2000	20,51	8500	42,48
Трайни насаждения/Orchards	6780	2,84	135	2,61	133	0,30	35	0,26	-	-	35	0,17
Семейни градини/Family Gardens	1260	0,52	-	-	732	1,65	133	0,98	633	6,50	175	0,87

ИЗП – Използвана земеделска площ/ UAA – Using agricultural area
 Източник: Териториално статистическо бюро, гр. Смолян
 Source: Territory statistics department, Smolian

Таблица 3. Фактори и показатели за измерването им
Table 3. Factors and indexes of yours measuring

Показател/ Index	Демографски фактори/ Demographic factors	Икономически фактори/ Economic factors	Фактори от аграрния сектор/ Agricultural factors	Фактори на селищната система и инфраструктурата/ Infrastructure and settlement system factors
X ₁	% на икономически активното население/% of the economic active population	брой малки и средни предприятия на 100 души икономически активно население/ number of small and middle companies on 100 people economic active population	% на обработваемата площ спрямо общата ПССП /% of an area under cultivation compared to total area with an agricultural purpose	техническа инфраструктура: наличие на водоснабдяване и канализация за отпадни води, пътна мрежа, км/technical infrastructure: water-supply and drainage (plumbing,sewerage), highway network,km
X ₂	гъстота на населението на км ² / population density on km ²	% на безработица/ % of unemployment	% на кооперативните и дружествени организационни форми в аграрния сектор спрямо общия брой земеделски стопанства в общината/ % of co-operatives and organization forms in agricultural sector compared to total number of an agriculture in a municipality	състояние на сградния фонд – % на новите и модернизирани жилищни сгради спрямо сградите общо/ condition of buildings - % new and modernisms buildings compared to total
X ₃	% на населението със средно, колежанско и висше образование спрямо общото население в общината/% of the population with secondary, college, university education compared to total population in the municipality	% на чуждите инвестиции спрямо общите инвестиции в общината/ % of the foreign investments compared to total investments in the municipality	коэффициент на стоковост на селскостопанската продукция/ coefficient of commerce of the agricultural production	% на зелени площи, спортни игрища, места за развлечение спрямо общата територия/ green area, sport playgrounds, place to entertainment
X ₄	% на градското население в общината (степен на урбанизация) % of urban population in the municipality	% на общия доход на домакинствата от работна заплата/ % of a total income of the households from a wages	% на общия доход на домакинството от селско стопанско и горско производство/ % of a total income of households from an agricultural and forest production	брой културни, исторически, архитектурни и други забележителности в общината/ number of culture, history, architecture and others sights of the municipality
X ₅		продължителност на безработния период за отделния безработен, месеци/duration of a unemployed periode of a particular unemployed, month	размер на използваната земеделска площ на едно земеделско стопанство в общината/size of the using agricultural area on one agriculture in the municipality	
X ₆		брутен вътрешен продукт на човек от населението/gross internal product		

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

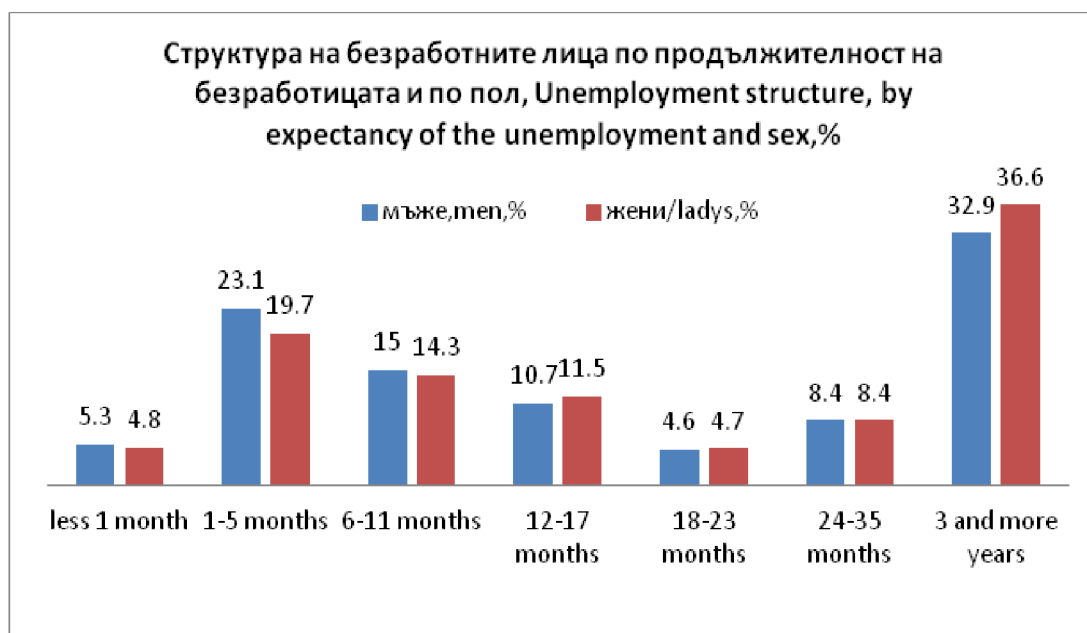
Изследваните общини са разположени в типично планински райони, подходящи за развитие на селски туризъм. Уникалните природни забележителности, богатото историческо наследство, архитектурните и културните дадености от праисторическия, античния, средновековния и възрожденския период са безценен потенциален ресурс за развитие на всички форми на туризма. Туристическият потенциал в изследваните общини е недостатъчно разработен и експлоатиран. Необходимо е адаптирането му за нуждите на рекреационното дело. Демографският потенциал е на критично ниво: констатира се тенденция на намаляване на населението; количественото възпроизводство на населението се осъществява главно чрез естествен прираст – 95,0%, и в много малка степен от механичен прираст – 5,0%; в градовете и големите селища е съсредоточена близо една трета от общото население на региона; градското население е в по-благоприятна ситуация по отношение на възпроизводствения процес. Селското население е застаряло, с нарушена демографска структура, намаляването на населението и влошаването на възрастовата му структура влияят негативно върху развитието на селския туризъм. Селищната система и инфраструктурата са неравномерно развити и разпокъсани; липсва качествена техническа инфраструктура като: изграждане на канализация за питейни и отпадни води, оформяне на улични платна и тротоари, комуникации; много малко са привлечените средства по оперативните програми за създаване на устойчива жизнена среда и на условия за развитие на различни видове туризъм.

Изследването на състоянието на индустрията в общините констатира следното: основната стопанска дейност е в сектор „услуги“; според броя на заетия персонал 88% от активните предприятия са в категорията „малки и средни“, като най-голям е дялът на микропредприятията – 41% от общия брой; най-динамично се развиват и увеличават както броя си, така и стойността на дълготрайните материални активи малките предприятия; 28% от домакинствата разчитат на домашното стопанство за осигуряване на поминък и препитание; до 37% от общия доход на домакинствата се формира от работна заплата; 29% от общия доход на домакинствата се формира от пенсии; една трета от безработните са такива над три години; 18% от безработните мъже и 20% от безработните жени са без работа от 1 до 2 години. Земеделieto в общините се основава на силно раздробена собственост, дребни частни стопанства, осъществяващи екстензивно земеделие и животновъдство. Те обаче могат да бъдат солидна база за развитие на селски туризъм. Високата безработица, липсата на едри индустриални предприятия, несигурните източници и ниският размер на дохода на домакинствата принуждават хората в трудоспособна

възраст да търсят алтернатива. Така се стимулира създаването на малки и средни туристически предприятия, обслужващи селския туризъм.

Зависимостите между броя реализирани нощувки и основните фактори за развитие на селския туризъм в общините Лъки и Девин са отразени в табл. 4 и табл. 5.

В община Девин от демографските фактори най-добри предпоставки за развитието на селски туризъм създава наличието на икономически активно население - коефициент на корелация 0,9874. От заетите нощувки 97,49% са обусловени от действието на този фактор. Образователното равнище на хората също има силно влияние при откриването на този вид туристически обекти. Най-силна е зависимостта между броя на заетите нощувки и броя на малките и средните предприятия в общината, падащи се на 100 души икономически активно население, $R=0,9896$. Връзката е обратнопропорционална, коефициентът на регресия е с отрицателен знак. Колкото по-голям е броят на малките и средните предприятия, толкова по-малък е броят на заетите нощувки. От икономическите фактори силно влияние оказват процентът на безработица и продължителността на безработния период за отделния безработен. От факторите, свързани с аграрния сектор, най-силно е влиянието на получавания общ доход от отделното домакинство от селскостопанско и горско производство. Относителният дял на обработваемата площ спрямо общата площ със селскостопанско предназначение обуславя 71,08% от изменението на броя на заетите нощувки. Най-слабо е влиянието на размера на използваната площ на отделно земеделско стопанство. От факторите на селищната система и инфраструктурата най-силно свързани с развитието на селския туризъм са техническата инфраструктура и наличието на културни, исторически, архитектурни и др. забележителности в общината и региона, $R=0,9396$. В община Чепеларе за развитието на селския туризъм най-важни са: процентът на икономически активното население, отсъствието на малки и средни предприятия, процентът на безработица на населението, продължителността на безработния период за отделния безработен, наличието на културни, исторически, архитектурни и др. забележителности в общината и региона. В община Лъки населението е силно намаляло, влошена е възрастовата му структура; функциониращите предприятия са от категорията „микро“. Заетите в тях са съвсем незначителен дял от икономически активното население в общината; 50% от работещите в туристическите предприятия са регистрирани като безработни. Констатира се, че колкото по-голям е броят на регистрираните безработни, толкова по-голям е броят на малките туристически предприятия. Този факт е доказателство,

Фиг. 3. Структура на безработните лица по продължителност на безработицата и по пол, %
Fig. 3. Unemployment Structure, by expectancy of the unemployment and sex, %

Таблица 4. Коефициенти на корелация между броя заети нощувки и основни фактори за развитие на селския туризъм в община **Лъки**

Table 4. Coefficients of correlation between number actual nights and basic factors of a development of a rural tourism in **Laki**

Вид зависимост/ kind of dependence $y = (fx)$	R	R ²
демографски фактори/ demographic factors		
Л бр. = (f x ₁)	0,5762	0,3320
Л бр. = (f x ₂)	0,4291	0,1841
Л бр. = (f x ₃)	0,9214	0,8489
Л бр. = (f x ₄)	0,5063	0,2563
икономически фактори /economic factors		
Л бр. = (f x ₁)	0,5729	0,3282
Л бр. = (f x ₂)	0,6021	0,3625
Л бр. = (f x ₃)	0,7147	0,5108
Л бр. = (f x ₄)	0,5628	0,3167
Л бр. = (f x ₅)	0,5124	0,2625
Л бр. = (f x ₆)	0,6018	0,3621
фактори от аграрния сектор/ agricultural factors		
Л бр. = (f x ₁)	0,4394	0,1931
Л бр. = (f x ₂)	0,4078	0,1663
Л бр. = (f x ₃)	0,7142	0,5100
Л бр. = (f x ₄)	0,5184	0,2687
Л бр. = (f x)	0, 4216	0,1777
фактори на селищната система и инфраструктурата/ infrastructure and settlement system factors		
Л бр. = (f x ₁)	0,9846	0,9694
Л бр. = (f x ₂)	0,6724	0,4521
Л бр. = (f x ₃)	0,8819	0, 7777
Л бр. = (f x ₄)	0,9627	0,9267

Таблица 5. Коефициент на корелация между броя заети нощувки и основните фактори за развитие на селски туризъм в община **Девин**

Table 5. Coefficients of correlation between number actual nights and basic factors of a development of of a rural tourism in **Devin**

Вид зависимост/ kind of dependence $y = (fx)$	R	R ²
демографски фактори/ demographic factors		
Л бр. = (f x ₁)	0,4619	0,2133
Л бр. = (f x ₂)	0,4216	0,1777
Л бр. = (f x ₃)	0,8436	0,7116
Л бр. = (f x ₄)	0,4286	0,1837
икономически фактори /economic factors		
Л бр. = (f x ₁)	0,4726	0,2233
Л бр. = (f x ₂)	0,3862	0,1491
Л бр. = (f x ₃)	0,7243	0,5246
Л бр. = (f x ₄)	0,4627	0,2141
Л бр. = (f x ₅)	0,3729	0,1390
Л бр. = (f x ₆)	0,4785	0,2289
фактори от аграрния сектор/agricultural factors		
Л бр. = (f x ₁)	0,5462	0,2983
Л бр. = (f x ₂)	0,4372	0,1911
Л бр. = (f x ₃)	0,7803	0,6088
Л бр. = (f x ₄)	0,4317	0,1863
Л бр. = (f x ₅)	0, 3892	0,1514
фактори на селищната система и инфраструктурата/infrastructure and settlement system factors		
Л бр. = (f x ₁)	0,9616	0,9246
Л бр. = (f x ₂)	0,8312	0,6909
Л бр. = (f x ₃)	0,9107	0,8293
Л бр. = (f x ₄)	0,9874	0,9749

че туристически предприятия в община Лъки разкриват главно безработни. В община Златоград само 19% от изменението на броя на туристическите предприятия се дължи на изменението на броя на икономически активното население. Остатъчната вариация е твърде висока, което означава, че икономически активното население предпочита други стопански сектори, когато търси поминък. За тази община е характерна сезонна трудова емиграция. В община Смолян силно влияние върху развитието на селския туризъм оказва факторът процент на общия доход на домакинствата от работна заплата. Основните фактори, които влияят върху развитието на туризма в района, са: състоянието на транспортната инфраструктура, на комуналното обслужване – осветление, водоснабдяване, канализация, управление на отпадъците; състоянието на човешките ресурси; инвестиционната политика на местните власти и др.

ИЗВОДИ

Изследването констатира:

- броят на туристическите предприятия, обслужващи развитието на селския туризъм, не зависи от големината на общината и от броя на населението в нея;

- степента на безработица на населението и броят на икономически активното население са основните фактори, влияещи върху развитието на селския туризъм в изследваните общини;

Необходимо е да се предприемат следните

мерки:

- да се извърши паспортизиране на всички забележителности и обекти в района, да се подредят по определен ранг и клас; на тази основа да се създадат интегрирани културни и туристически маршрути, за да се предоставят по-качествени и устойчиви туристически услуги;

- да се предприемат действия за търсене на финансиране от местното самоуправление и от национални и европейски програми;
- стимулирането на местното предприемачество и овладяването на процесите на обезлюдяване на тези райони ще подпомогнат развитието на селския туризъм.

LITERATURA

- Atanasova, M., Bachvarova, Svetla*, 2006. Rural and agricultural tourism in Bulgarien, Sofia, publ. Avangard Prima, p. 7.
- Busby, G. and S. Rendle*, 2000. The transition form tourism on farms to farm tourism, *Tourism management*, 21(6), 635-642.
- Lane, B.*, 1994. What is rural tourism? – *Journal of Sustainable tourism*, B-2, 1-6.
- Statev, V.*, 2007. Rural tourism, Veliko Tarnovo, publ. Faber, 12.
- Vodenska, M.*, 2006. Base of tourism, Sofia, publ. Matkom, 6-15.

Статията е приета на 17.04.2012 г.
Рецензент – доц. д-р Димка Лулчева
E-mail: loulcheva@au-plovdiv.bg